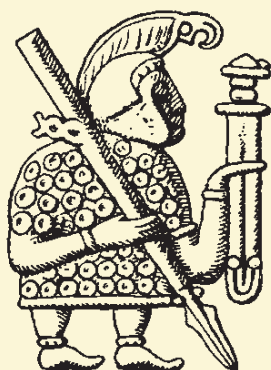

.. FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

2026/1

Recension

Mads Runge (red.), *Nonnebakken. Odenses vikingeborg*, 1–2. Kulturhistoriske studier i centralitet 7. Odense 2024. 553 s. ISBN 978-87-408-3584-7 och 978-87-408-3584-4.

September 2023 kom omsider fem ”trelleborgar” på UNESCO’s förteckning över världsarv, dvs. omistliga och unika kultur- och naturarv tillhörande hela mänskligheten. Det blev det åttonde danska världsarvet, där inte mindre än fem har en kunglig anknytning. Beslutet fattades efter ett årtionde av förberedelser och med stora förhoppningar för framtiden. Vid den största av trelleborgarna, Aggersborg, firades händelsen med ett gigantiskt fackeltåg på den rekonstruerade cirkulära vällen, medan det vid Nonnebakken, som överlagras av stadsbebyggelse, istället utdelades vita ballonger till gästerna. Ballongerna kunde ses från luften, då gästerna bildade en ring där vällen en gång hade stått.

Trelleborgar blev beteckningen på den vikingatida borgtypen efter den först upptäckta med namnet Trelleborg vid Slagelse på Själland. Den kom som en överraskning 1934, då nyss sagalitteraturens Jomsborg, en välorganiserad vikingaborg i dagens Polen, hade avvisats på källkritiska grunder. Därefter påvisades liknande borgar i Aggersborg 1945 och Fyrkat 1950, båda på Jylland, och Nonnebakken 1953 i Odense på Fyn. 1988 grävdes delar av en ringborg ut i Trelleborg och 1997 i Borgeby, båda i Skåne. Slutligen har en ringborg, Borgring, identifierats 2014 och undersökts vid Køge på Själland. Men många andra platser har också pekats ut, där det eventuellt skulle kunna ha legat trelleborgar.

Trelleborgarna har fått stor uppmärksamhet och har nyligen kulminerat med utnämningen till världsarv. Trelleborgarna har presenterats i böcker och talrika artiklar, vallar och vallgravar har återskapats, hus har rekonstruerats eller markerats i marken och förmedlingen har varit massiv med exempelvis ett besökscenter vid Trelleborg på Själland.

Även debatten har varit omfattande. Från den första tolkningen som träningsläger inför vikingarnas erövring av England omkring år 1000 under kungarna Sven Tveskägg och sonen Knut den store, till Svens far, kung Harald Blåtands tvångsborgar och administrativa centra vid enandet av Danmark – och allra senast Haralds försvars- eller tillflyktsborgar, i samband med att den tyske kejsaren Otto II attackerade landet. Dateringen har stegvis preciserats till 970–80-talet med utgångspunkt i dendrokronologiska analyser från Fyrkat och Trelleborg.

Undersökningar med konstruktioner och fynd, dateringar och tolkningar har publicerats i monografier – Poul Nørhønds *Trelleborg* (1948), Olaf Olsens, Holger Schmidts och Else Roesdahls *Fyrkat. En jysk vikingeborg*, I–II (1977), Bengt Jacobssons *Trelleborgen – en av kung Harald Blåtands danska ringborgar* (1995) och Else Roesdahls, Søren M. Sindbæks och Anne Pedersens *Aggersborg i vikingetiden* (2014, även på engelska). Nu har det också kommit ett par stora böcker om Nonnebakken.

När jag genom den populära danska tidskriften *Skalk* hade erfarit, att Olaf Olsen grävde på Nonnebakken, skrev jag som tonåring lite otåligt något år senare och undrade vad den utgrävningen hade resulterat i. Jag fick veta, att Olsen inte var klar med sitt svar än. Svaret kommer nu i *Nonnebakken. Odenses vikingeborg*, 1–2 (2024), där man bl.a. kan läsa om hans undersökningar 1968–71. Olsen sammanställde sina iakttagelser som pensionär 2009. Det är inte alls ovanligt att utgrävningar rapporterats sent, eller inte alls, men här kände den upptagne tidigare riksantikvarien och professorn sitt ansvar.

Nonnebakken. Odenses vikingeborg är i två band i A4-format med tvåspaltig text och talrika illustrationer. Böckerna är redigerade av arkeologen Mads Runge från Museum Odense och 14 andra personer medverkar också – mest arkeologer med olika specialiseringar, därtill en konservator, en litteraturhistoriker, en numismatiker, två fysiker och två historiker. Runge själv och

två andra arkeologer från museet, Mogens Bo Henriksen och Catherine Frederiksen Madsen, medverkar i åtskilliga av bokens kapitel, de övriga i ett kapitel var.

Den första volymen, som har fått hårda pärmar, består av sju kapitel – kap. 1 en introduktion, 2 om bakgrunden, 3 borgen, 4 fynden, 5 benediktinklostret som etablerades på platsen på 1100-talet och som på 1200-talet flyttades till Dalum, 6 tiden från reformationen fram till idag och 7 om borgens ”virkningshistorie”. Volymens kapitel ramas in av en detaljerad innehållsförteckning, ett förord, referenser, författarförteckning och en engelsk sammanfattning.

Den andra och tunnare volymen, som har mjukt omslag, består av fyra kapitel – kap. 11 en kartering av Odense Å från fjorden till borgen, 12 katalog över de arkeologiska spåren från borgen, 13 katalog över fynden och 14 ett studium av ett underhållt dvs. en del av ett dekorerat svärdsfäste från borgen.

Monografin förtjänar beröm på åtskilliga punkter. Det är en prestation att samla en grupp kompetenta forskare och genomföra en ordentlig publicering av Nonnebakken, där Olsens undersökningar enbart är en insats bland många, där dokumentationen och fynden har varit utspridda, bevaringsgraden oklar och frågorna fler än svaren.

Nu kan det fastslås, att trots stadsbebyggelsen och en medveten bortgrävning av resterna av vallen 1908–09, är relativt mycket av borgen ändå bevarad under mark. Av forskningshistoriken framgår att amatören Ernst Hansen 1947 var den som tidigast föreslog att Nonnebakken kunde vara en trelleborg, även om det var arkitekten Carl Georg Schultz från Nationalmuseet, som 1953 kunde bekräfta det. Vidare kan det efter en grundlig analys slås fast, att det inte har varit möjligt att segla med vikingaskepp till eller dra båtar fram till borgen, förslag som har florerat i några tidigare tolkningar. I detta sammanhang redogörs också för havsnivåer och det argumenteras kraftfullt för, att det är fel, att havsnivån i dåtidens Danmark skulle ha varit cirka en meter högre än idag, något som har relevans även för svensk forskning öster om Öresund.

Slutligen redogörs tydligt för det karaktäristiska med trelleborgarna, dvs. den yttre vallgraven, vilken som regel är spetsformad, en geometrisk ringformad vall med träkonstruktion, de fyra portarna orienterade efter världshörnen, den inre ringgatan samt de axiala gatorna som uppdelar borgens inre i fyra kvarter med långhus.

Kriterierna är uppfyllda vid Aggersborg, Fyrkat och Trelleborg. Vid Nonnebakken finns en spetsig vallgrav, vall med träkonstruktioner, portar och en ringgata, medan en kvartersbebyggelse enbart antyds, av enstaka stolphål och spår vid undersökning med georadar. Borgring saknar vallgrav, ringgata och axiala gator samt kvartersbebyggelse, men accepteras ändå som en ofullbordad eller ”symbolisk” borg, det sistnämnda framstår som en tolkningsmässig nödlösning. Trelleborgen i Trelleborg hade en träklädd vall, men vallen var inte geometrisk, den hade portaler men hade en U-formad vallgrav, ringgata och axialgator samt bebyggelse, varför den avvisas som en trelleborg. Borgeby anses däremot vara en trolig trelleborg, men den är för lite undersökt, och kanske lokaliserad i fel land, varför den inte blev del av världsarvet.

Sedan måste det noteras, att Nonnebakken inte kan bidra till frågan om datering, då inga ledartefakter kan knytas stratigrafiskt till fasen med borgen, inte heller skattfynden av smycken av Hiddensee-typ, som annars knyts till Harald Blåtand eller hans närmsta krets. Ett antal ¹⁴C-prover och dendrokronologiska prover ger inte heller något tydligt svar. Också initiativet förblir okänt, men det förutsätts vara Harald Blåtand.

Det hävdas att Nonnebakken är ett uttryck för makt och försvar med en strategisk placering, inte en tillflykt för befolkningen. Om man bortser från detta, och konstaterar att det inte var möjligt att segla till platsen, så bidrar egentligen inte Nonnebakken eller publikationen till debatten om trelleborgarnas funktion. Däremot framgår det tydligt, mellan raderna, att det har varit angeläget att visa, att Nonnebakken faktiskt är en trelleborg och därmed värdig en status som världsarv.

Men antologin undgår inte kritiska kommentarer. Nu föreligger lite otympligt två vo-

lymer, där det skulle kunna ha räckt med en lite tjockare. Faktiskt framgick det inte, när jag skulle beställa boken, att det förelåg två volymer, då de inte kallas 1 och 2 på titelbladet, och numreringen av sidorna är genomgående. Därtill har volymerna samma serienummer, som om det enbart vore en volym.

Redaktionen kunde ha prioriterat, så att omfånget hade kunnat minskas. Således visas Georg Braunius och Frans Hogenbergs prospekt från 1593 tre gånger, en teckning från ca 1840 fyra gånger, talrika fotografier av föremål finns med identiska i både kap. 4 och 13, liksom att även text överlappar. Behövs kap. 11–13 eller kunde eventuella viktiga delar ha integrerats i kap. 2–4, som handlar om samma sak? Behövs kap. 7 i dess nuvarande form eller kunde det ha skrivits om? I kapitlet resoneras processuellt om centralitet och makt med anakroniska begrepp som handlade det om nutida regionens utveckling – ”väkst” ”väkstfaktor”, ”väkstområde”, ”väkstpotentialer” och ”väkstcenterteorien”, med plötsligt uppdykande engelska uttryck för det teoretiska som ”space to place”, ”bottom up”, ”top down”,

samt en ymnig förekomst av oförpliktande förkortningar som ”m.fl.”, ”mv.”, ”osv.”, ”e.l.” och ”o.l.”. Gärna en konklusion eller sammanfattning av en större undersökning, men kanske mer genomarbetad.

Även kap. 14 faller lite utanför med en mycket detaljerad analys av ett fragment av ett föremål, den passar möjligen bättre i ett annat sammanhang. Och i farten: nu finns det upp till hela fem numrerade rubriknivåer, vilket för tankarna till en grävningsrapport.

Men avslutningsvis kan vi ta fasta på det positiva, dvs. nu föreligger en uttömmande publicering av Nonnebakken, som övertygande visar, att det inte gick att segla till borgen, att relativt mycket trots allt finns att utforska framöver, och att det var en så kallad trelleborg från vikingatiden.

Jes Wienberg

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Box 192, SE-221 00 Lund
Jes.Wienberg@ark.lu.se

Utgiven av

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i samarbete med Historiska museet.

Fornvännen publiceras Open Access, CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Fornvännen online: <https://publicera.kb.se/fornvannen/>

© Vitterhetsakademien & Författarna/Authors

Ansvarig utgivare och huvudredaktör

Mats Roslund

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

mats.roslund@ark.lu.se

Redaktionssekreterare

Peter Carelli

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

fornvannen@vitterhetsakademien.se

Redaktörer

Herman Bengtsson, herman.bengtsson@upplandsmuseet.se

Thomas Eriksson, thomas.eriksson@shm.se

Åsa M Larsson, asa.larsson@raa.se

Mottagande av manuskript

<https://publicera.kb.se/fornvannen/>

Produktion

eddy.se ab

Distribution och prenumeration

Stardist

kund@stardist.se

0290-76 76 76

Helårsprenumeration i Sverige (4 häften) 350 kronor, lösnummer 120 kronor

Helårsprenumeration utlandet 400 kronor

Journal of Swedish Antiquarian Research

published by The Royal Academy of Letters, History and Antiquities

Subscription price outside Sweden (four issues) SEK 400:-

FÖRNVÄNNEN började utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1906 och ersatte då *Akademiens Månadsblad* samt *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, som båda tillkommit under 1870-talets första år. Förutom i Sverige finns *Fornvännen* på drygt 350 bibliotek och vetenskapliga institutioner i mer än 40 länder.

Tidskriften är referentgranskad.

FÖRNVÄNNEN («The Antiquarian») has been published by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities since 1906, when it replaced two older journals which had started in the early years of the 1870s.

Outside Sweden *Fornvännen* is held by more than 350 libraries and scientific institutions in over 40 countries.

The journal is peer-reviewed.

ISSN 0015-7813

Printed in Latvia by ADverts, in collaboration with Printpool, 2026.